

Медицина Старе Персије

В. Дреџун¹

Medicine of Ancient Persia

V. Drežun

Сажеџак. Циљ овог саопшћења јесте да укаже на значај медицине која је постојала на просторима Старе Персије, као и да отклони неке заблуде у вези с њом како је та медицина била на веома ниском нивоу због ограничења која је намењала њихова религија.

Авесте, свети персијске књиге и Авестезанд, књиге тумачења садржаја Авести, јасно потврђују да је медицина у Старијој Персији била развијена. Види се да су њихови лекари познавали хиљаде биљних лекова и тачно су знали који лек код које болести треба да се примени. Постојало је више врста лекара у том добу, тј. више врста специјалиста (хербалисти – лечење биљним лековима, хирурзи – лечење ножем, исхијатри – који су лечили светим речима и молитвама, инфектолози – који су се бавили сиречавањем ширења преносивих, заразних болести и лекари испраживачи који би одговарали данашњим патолозима).

У Гундисхапуру је основана прва болница где је вршена обука студентима медицине уз болничку праксу. Лекари Старе Персије били су веома етични што потврђује обавеза лекара да лече свакога и на сваком месту, без обзира да ли се ради о пријатељу или непријатељу. Прва идеја о ксенотрансплантацији ткива и органа настала је на овим просторима.

Постоје докази о томе да је медицина у Старијој Персији представљала синтезу меди-

Summary. The aim of this announcement is to point out to the importance of the medicine which existed in the area of old Persia, as well as to expose some misapprehensions regarding the low level of Persian medicine. The cause of such a low level lies in the limitations imposed by their religion.

Avests, the holy Persian books, and the Avests-zand, the books of interpretation of the Avests contents, clearly confirm that the medicine in old Persia was developed. It can be concluded that the medicine practitioners were experienced in using thousands of herbal drugs and they knew exactly which drug to apply in case of a certain disease. There were more practitioners at that time, more specialisation types (herbalists – cure with herbs, surgeons – cure with knife, psychiatrists – they cured by giving advice, with holy words, and prayers, infectologists – they prevented spreading of infectious diseases, and finally, the research doctors which could be compared to today's pathologists).

The first hospital was founded in Gundishapur, and there the medicine students obtained their practice near the beds of the patients. The doctors of old Persia were extremely ethical; this is confirmed by the fact that they were obliged to cure everybody, in every place, both a friend and enemy equally. The first idea of xenotransplantation of tissues and organs appeared in these areas.

There is an evidence showing that the medicine in old Persia represented the synthesis of

¹ Проф. др Василије Дреџун, Клиничко-болнички центар „Бежанијска коса“, Београд.

инске праксе и сазнања која су настајала у Еџипћу, Индији, Кини и Грчкој током периода од око четвори хиљаде година.

Поједини лекари из Старе Персије били су чувени широм тадашњег света и имали су велики утицај на развој медицине у суседним и другим европским државама. У том контексту, истиче се Авицена (Avicenna), чије је дело „Канон Medicine“ преко шест векова било незаобилазно шtivo за студенте медицине и лекаре у тадашњој Европи и преведено је на све тадашње европске језике.

medical practice and knowledge appearing in Egypt, India, China and Greece during the period of four thousand years.

Certain doctors from old Persia were famous worldwide at the time and they had great influence on the development of medicine in the surrounding countries and other European ones. In this kind of context, an emphasis should be placed upon Avicenna, whose work „The Canon of Medicine“ was among the compulsory studying materials for the medicine students and doctors in Europe at the time, for more than six centuries. It was translated into all European languages of the time.

Ирански плато је колевка једне од најстаријих цивилизација. Медијанци (становници Медије) и Персијанци освојили су иранску висораван и створили једну моћну државу у раздобљу од 1500. до 800. године пре нове ере (п.н.е.).^{1,4}

Пророк Заратустра (Zoroaster) у периоду између VII и VI века п.н.е. уводи монотеизам (веровање у једног бога) и нову религију која је заснована на дуализму. Тако према његовом учењу постоје добре и лоше ствари и појаве. Постоји бог и ђаво, добро и зло, рај и пакао, светлост и мрак итд.⁶

Велики Кир, 550. године п.н.е. оснива прву велику империју, Персијску империју, коју повећава тиме што заузима (мирним путем) Вавилон, дозвољава Јеврејима да се врате на своју земљу. Кир је био врло разуман и добар владар због чега је у светој књизи Стари завет означен као *божји наследиш*. Процват Персијске империје наставља се под вођством Великог Дарија (522-486. године п.н.е.). У то време јављају се први закони, оснива се банкарски систем, граде се путеви, луке, системи за наводњавање и изведен је покушај повезивања реке Нил са Црвеним морем, што представља претечу данашњег Суецког канала. Године 334. Александар Велики осваја Персију и изазива рушење и уништавање многих добара, споменика и установа. Тада је разорена и изгорела библиотека која је била највећа на свету

у том периоду, уништена је краљевска ризница у којој су чуване Авесте. Такође, била је пракса убијање учених људи, уметника и других великих људи пораженог народа.

Стари Иранци су уложили велике напоре да на основу сачуваних делова Авести и сећања свештеника о садржају овог учења комплетирају Авесте. Сматра се да су тај посао успешно завршили тек око 560. године нове ере (н.е.).^{2,6}

А В Е С Т Е

Највише података о општим диметима у култури, науци, верским учењима и медицини Старе Персије налазимо у Авестама, персијским светим (верским) књигама. Према персијском веровању Авесте је створио Заратустра који је био директно инструксан од стране Ормузда, доброг бога, или његови ученици, чије је списе одобравао и канонизовао сам Заратустра. Назив Авеста би се могао превести као *знање или мудрост*. Уз Авесте постојали су обавезно пратећи списи који су се називали *Занд*, који су представљали *коментаре или тумачење* Авести. Па су тако текстове из светих књига Авести могли тумачити само свештеници, а држећи се упутстава из кометара (Занд). Анализом ових књига долази се до закључка да оне садрже учења и митове настале више векова

пре писања Авесте, и да је у почетку настао само један нуклеус (основа учења) на који су додавани нови садржаји и новонастала учења. Све ово се сачувало и одржало захваљујући усменом преношењу предања са колена на колена, да би највероватније било записано у време династије Ахаменида (Achaemenian) која је владала Старом Персијом од 550-330. године п.н.е. Сматра се, наиме, да су Иранци тада научили да читају и пишу.^{3,6}

Авеста у ствари представља једну обимну енциклопедију знања, предања, веровања и садржи тадашња (и дотадашња) сазнања из медицине, астрономије, права, социјалних питања, филозофије, домена општих знања, логике и биологије. Састоји се од 21 књиге које су подељене у 815 поглавља. У медицинском делу Авесте истиче се значај личне хигијене, општег здравља народа и спречавања ширења преносивих (заразних) болести.⁴

Главни учитељи медицине и астрономије били су Заратустрини следбеници којих је било две групе, магови и мобедуси (саветници), који су обучавали младе тим занатима и ширили та учења. Из Авесте сазнајемо да су стари Персијанци чували воду од загађивања и због тога нису прали прљаве ствари у текућој води, а уринирање и плување у воду проглашени су за озбиљне грехе. Даље, дивље миришљаво лишће бацали су у ватру која гори у кући и на тај начин уништавали комарце и друге инсекте, а можда и бактерије. Познавали су бројне лековите биљке, од који се у старој Авести помињу босиљак, цикорија, слатка љубичица и љута метвица, а у каснијим списима се наводе 30 светих биљака које имају значаја за медицину. Прецизно је наведено која биљка се примењује у лечењу које болести. У једном верско-медицинском спису из IX века нове ере (н.е.) наведене су хиљаде врста медицинских (лековитих) биљака које је створио Ахура Мазда (Ормузд - добри бог, заштитник људи од зла и болести) за спречавање хиљада болести које је створио Ахриман (Ариман - зли бог који доноси људима болести и друга зла). Ту се наводи да је од свих лековитих биљака најбоља Хаома (*efedra vulgaris*)

која садржи велике количине ефедрина и због тога се примењивала са успехом у лечењу неких срчаних и респираторних обољења.^{4,5,6}

Бели лук су користили против високог крвног притиска, за спречавање болести срца и против инфекција. Користили су екстракт из семенки *Canabis indica* (звали су га бангха) због његових дејстава на стање свести, а због његове особине да ублажава бол често је коришћен као средство за анестезију при оперативним захватима и другим врстама болова. Употребљавали су алоју веру и неке миришљаве биљке за лечење разних болести.

Основна теоријска поставка о настанку болести код староперсијских лекара је било веровање да добро здравље зависи од равнотеже четири основна елемента у организму. Четири основна елемента организма су вода, ватра, земља и ваздух. Болест настаје онда када се појави мањак или вишак неког од ових елемената. На основу тог веровања лечење је конципирано тако да се тело лечи предузимањем мера да се нарушени баланс поново успостави, а душу су лечили тако што су лечили тело, а још важније је било спречавање болесника да врши неке грешне радње.

У Авестама се описују три врсте лечења: лечење ножем (хирургија), лечење биљним лековима и лечење светим речима, молитвама и сл. (коме се придавала највећа важност).

Прва болница која је служила за обуку студената медицине на болесницима и под строгим надзором лекара основана је у *Gundischaapur*-у. На порталу ове болнице писало је „Knowledge and virtue are superior to sword and strength“ тј. *Знање и врлина су изнад мача и силе.*⁶

Поједини историчари медицине сматрају да су стари Персијанци заслужни за оснивање првих болница, као и за праксу обуке студената медицине уз болесничку постељу, што је иначе заживело у Европи (Француска) тек почетком деветнаестог века. Такође се сматра да је идеја о ксенотрансплантацији

тквива и органа потекла од староперсијских медицинара, за што постоје докази у остацима људских тела нађених у ископинама на територији Старе Персије.

Постојало је правило да свештеник који се обучава за лекара мора прво да лечи и излечи три болесника који не припадају свештенству, па тек онда стиче квалификацију да лечи свештенике. Код њих је владао принцип да лекар мора да лечи свуда и свакога, како пријатеље, тако и непријатеље. Занимљива је једна одредба Закона о медицини по којој је одлазак болесника иностраним лекарима (уколико постоје домаћи) било проглашено за грех.⁵

Први ирански лекари који се помињу у Авестама су: Vivangahan, Abtin, Atrat и Pushaspa, а у каснијем периоду Mani, Roozbeh и други.

У Авестама постоје описи пет врста лекара:

1. Лекари који су имали задатак да спречавају ширење заразних болести примењујући изолацију оболелих (карантин), да спречавају загађивање четири основна света елемента (вода, ваздух, земља и ватра) и да надзиру спровођење хигијенско-здравствених мера по кућама.
2. Лекари који су били нека врста медицинских истраживача који су вршили аутопсије, утврђивали узрок смрти и покушавали да открију узроке појединих болести, како би се то могло користити код лечења других болесника. Дакле, били су претече патолога и судских медицинара.
3. Хирурзи – ранари који су лечили болеснике хируршким путем. Наиме, ископине из тих подручја доказују да су у то доба вршене трепанације лобање, које се и данас сматрају озбиљним операцијама, а камоли тада када није било адекватне анестезије и одговајућих хируршких инструмената. Такође, ови лекари су били вешти у вађењу стрела и решавању свих повреда насталих у ратовима.
4. Хербалисти – лекари који су добро познавали лековито биље и њихову адекватну примену код одговараћих обољења.

5. Лекари (који би одговарали данашњим психијатрима) који су користили свете речи и молитве у лечењу тела и душе болесника код којих нису помогли биљни лекови. Ово лечење је подразумевало разговоре (интервју), читање поезије, слушање одговарајуће музике и рецитације молитви из светих књига других народа.^{4,5,6}

Из Авести се такође види да су се хербалисти, хирурзи и психијатри консултовали око лечења појединих болесника, што представља прву појаву тимског рада у медицини. Прописано је да награда лекару за његов рад битно зависи од имовног стања болесника, а да је лечење свештенства бесплатно.

Персијска наука се временом опоравља од уназађивања које је условило освајање и разарање које је извршио Александар Македонски и почиње свој успон који траје све до 630. године нове ере када Персију поробљавају Арапи. Освајачи поново разарају многе школе и универзитете, библиотеке, спаљују књиге и убијају учене људе. Персијанци ипак обнављају и развијају своју науку током исламског периода. Како би спасили своја научна сазнања од арапског уништења Персијанци су многе своје књиге преводили на арапски језик. У овом периоду су деловали познати персијски лекари Авицена (Ibn Ali Al Sina) и Рази, као и многи други чувени мислиоци тога доба чија су дела и учења значајно утицали на развој медицине и научне мисли уопште у западним цивилизацијама.

Треба истаћи улогу и значај Авицене у развоју медицинске науке и струке. Он је, наиме, творац чувене књиге „Канон Медицине“, која је око шест векова била незаобилазни уџбеник студената медицине и лекара у Европи, и била је превеђена на све тадашње европске језике.

Закључак

Може се рећи да је стара персијска медицина представљала комбинацију медицинских

знања и традиције Грчке, Египта, Индије и Кине, сакупљане током око четири хиљаде година, и да је као таква битно утицала на развој медицине суседних и других, нарочито европских држава. Такође, оснивање бол-

ница и веома добра пракса у едукацији студената медицине уз болесничку постељу била је свакако веома значајан допринос развоју медицинске теорије и праксе.

Литература

1. Станојевић В.: *Историја медицине*, Медицинска књига, Београд-Загреб, 1962.
2. Magner LN. *History of Medicine*, Taylor and Francis Group, London-New York- Singapore, 2005.
3. Grmek MD, Glesinger L, Pintar I. *Levental Z i Dragi? ?*: Medicinska enciklopedija, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1972.
4. Ghavidel H. *The History of Medicine in ancient Persia*, Press TV, onlie, Teheran, 28.I.2008.
5. Price M. *History of ancient Medicine in Mesopotamia and Iran*, Iran Chamber Society, October, 2001.
6. Jafarey AA. *The Avesta, an Introduction*, Journal of a Zoroastrian Educational Institute.